

ZE BEGINNEN MET EEN ACHTERSTAND
EN HALEN DIE NIET IN
ONDERWIJS EN SOCIALE ONGELIJKHEID

Mieke Van Houtte
Francqui Leerstoel UA 2022-23

Uitgangspunt:

Blijvende sociale ongelijkheid

Er doet zich in het Vlaamse onderwijs een 'opwaartse mobiliteit' voor. Dat is dus ook sociale mobiliteit want hogere scholing betekent minder kans op werkloosheid en meer kans op een beter betaalde baan. Maar het beeld verliest van zijn glans als je het van naderbij bekijkt. Bij de jongere generatie, de huidige studenten tussen 20 en 34 jaar, blijkt dat amper 5,57 procent van de kinderen van laaggeschoolden (geen diploma hoger secundair) hoger onderwijs volgt. Nochtans maakt deze groep 18 procent van de bevolking uit.

Anders uitgedrukt: **als je ouders hooggeschoold zijn, is de kans meer dan vijf keer groter dat je zelf hoger onderwijs gaat volgen** dan voor een kind van minder geschoolde ouders. In Nederland is die kans slechts tweeënhalf keer groter.

De Standaard, 10/09/2014

Dus: echte democratisering blijft uit

Reden: blijvende horizontale segregatie secundair onderwijs

Bachelor generatiestudenten UGent academiejaar 2021-22 (n=7.738)

42,2% mannen 57,8% vrouwen

13,3% migratieachtergrond ——— 3,5% EU1
9,8% buiten EU1

12,6% meer-en anderstaligen

7,2% bijzonder statuut functiebeperking

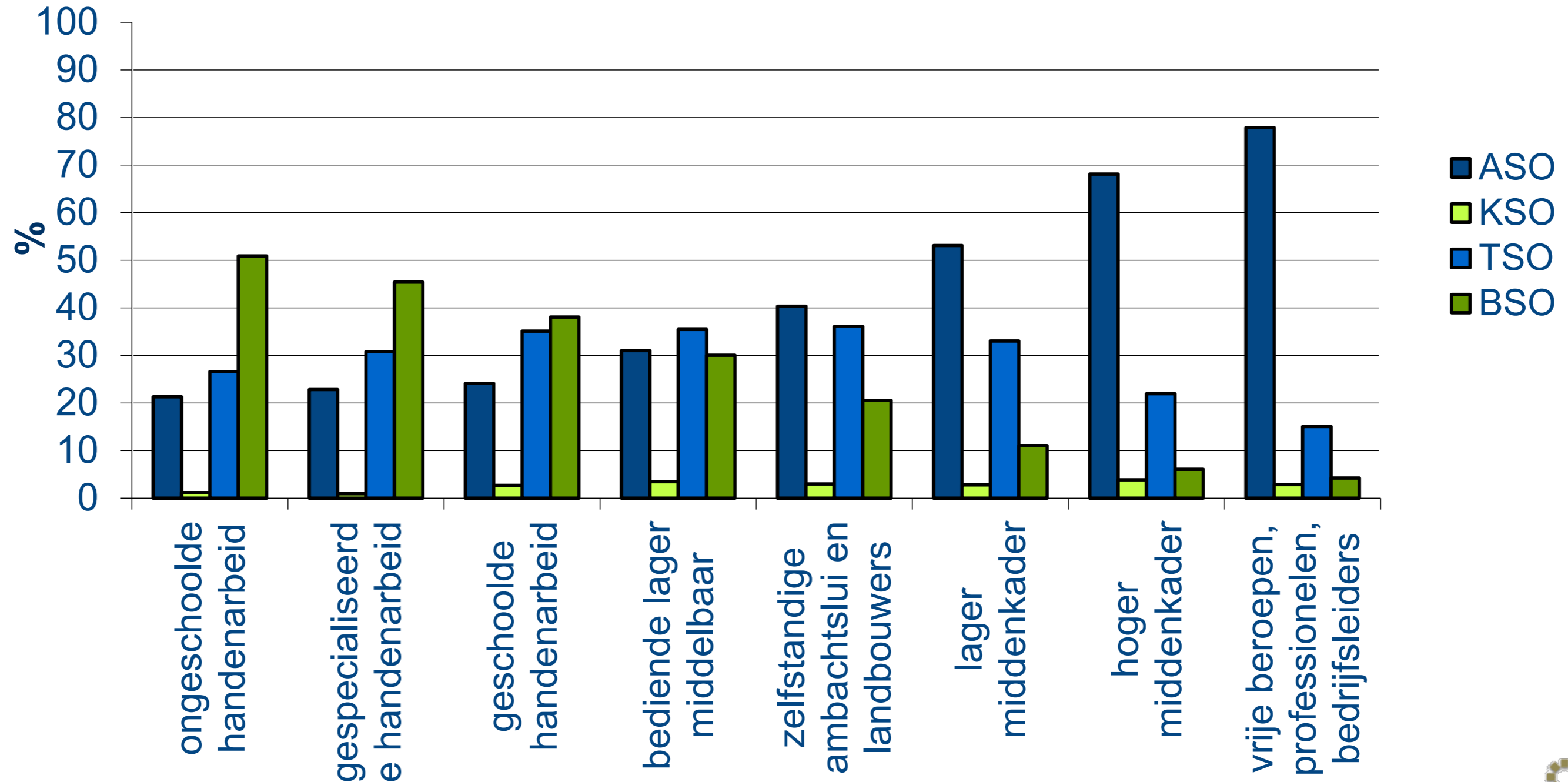
20,0% (bijna-)beursstudenten

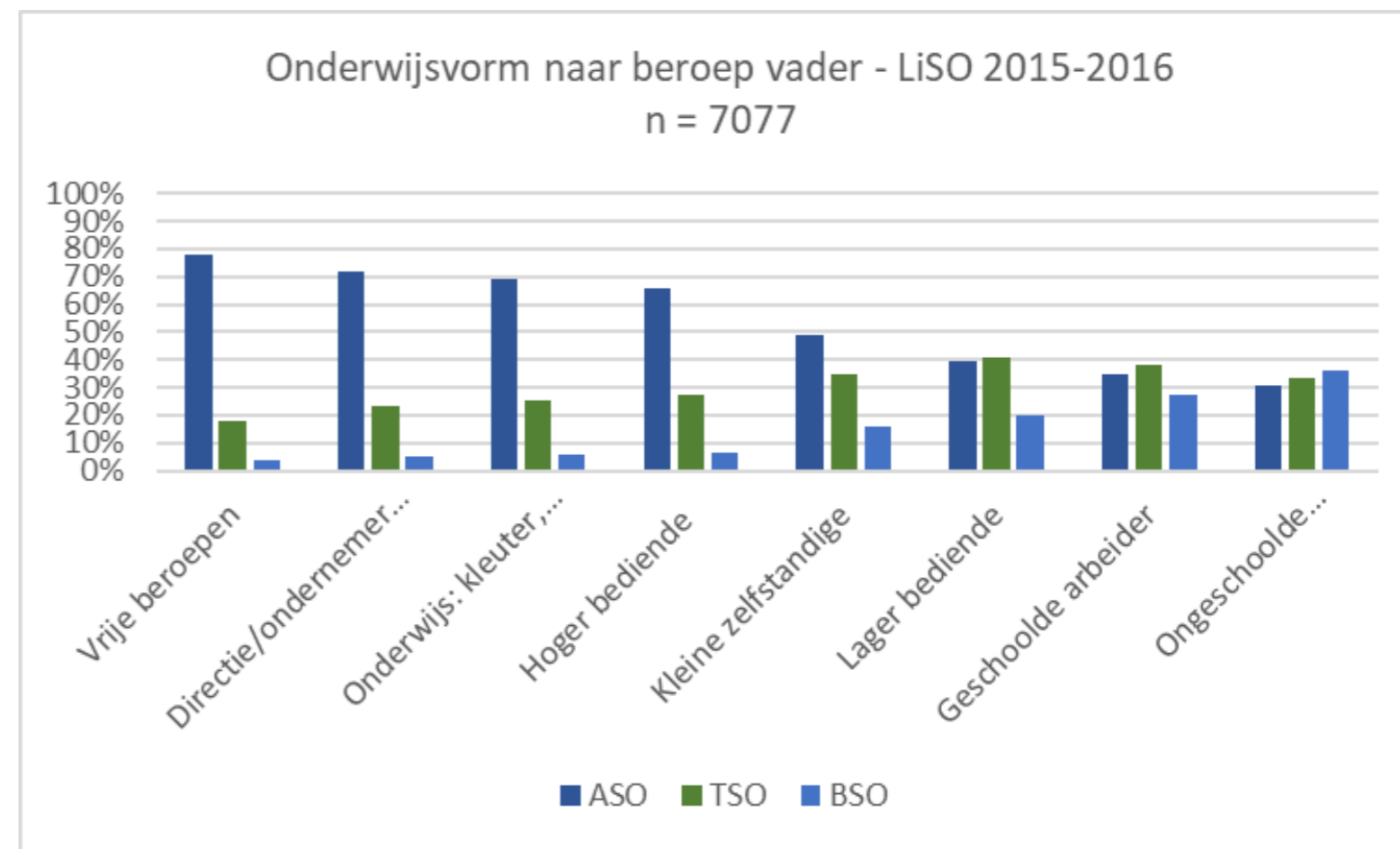
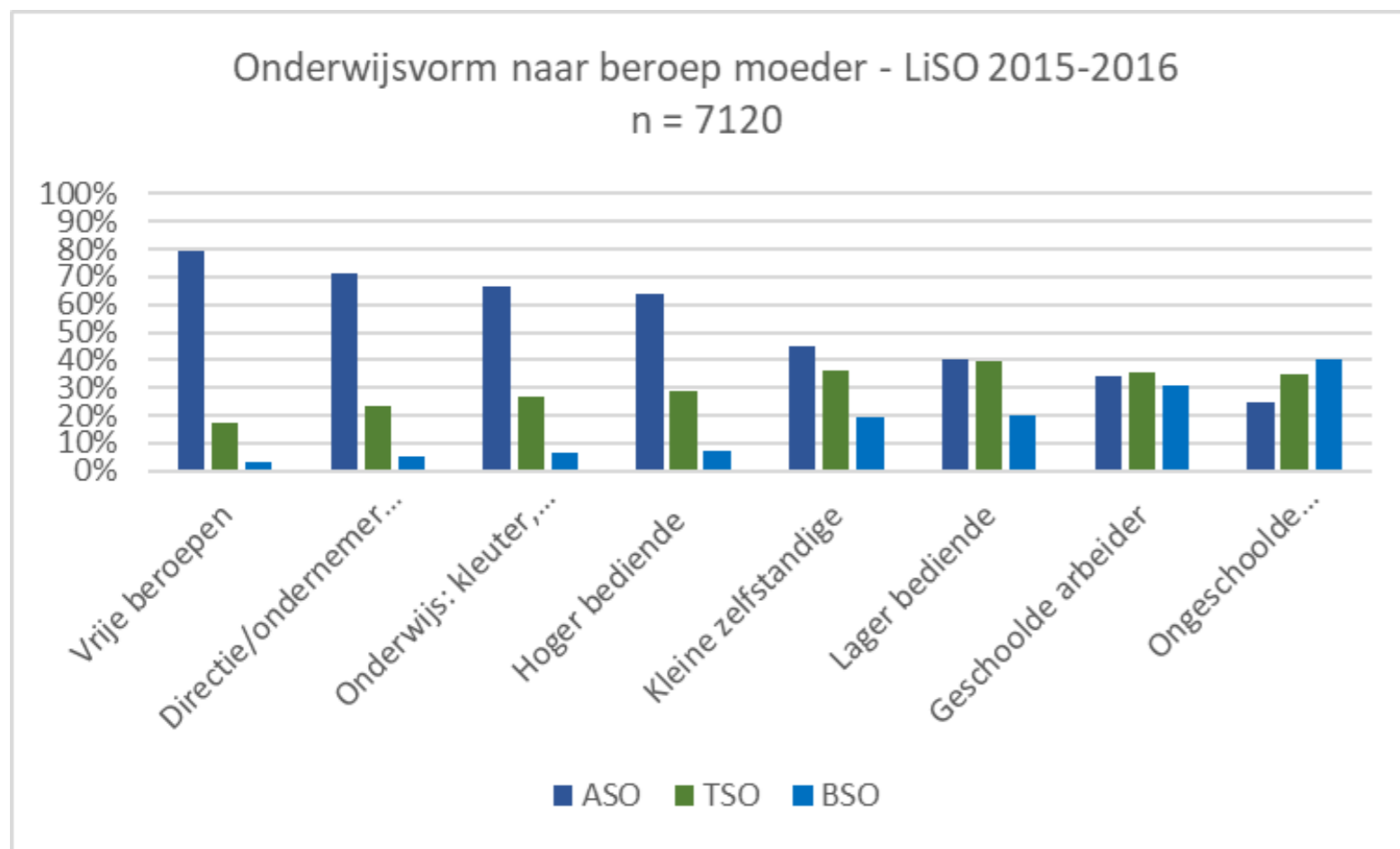
22,1% ouders geen diploma hoger onderwijs

11,2% niet-ASO vooropleiding

Onderwijsvorm naar sociale klasse (3de en 5de)

VLO 2004-2005

Vaststelling vandaag:

leerlingen met lage(re) ses

- slechtere studieprestaties
- 'zwakkere' studierichtingen
- studeren minder verder

onderscheid primaire en secundaire effecten SES

(Raymond Boudon, 1973)

primair: verschillende prestaties

secundair: verschillende keuzes bij belangrijke transitie

overgang van basis- naar middelbaar onderwijs

→ verschillende keuzes

VERKLARINGEN ZWAKKERE PRESTATIES (of primair effect SES - Boudon)

initiële verklaring: aangeboren intelligentie (eerste helft 20ste eeuw)

sociologische verklaring: gebrek/incongruentie 'kapitaal'

→ economisch

→ cultureel

→ sociaal

- economisch kapitaal: financiële situatie
- cultureel kapitaal: waarden en cultuur
  - werkomstandigheden ouders → waarden
(Kohn en collega's, 1959, 1963, 1969, ...)
  - competenties / culturele handicap – leerkrachten!
(Bourdieu, 1966, 1970)
  - linguïstische vaardigheden (restricted code – elaborated code)
(Bernstein 1973, 1975)
- sociaal kapitaal: netwerken / relaties (Coleman, 1987)
ook ouderlijke steun

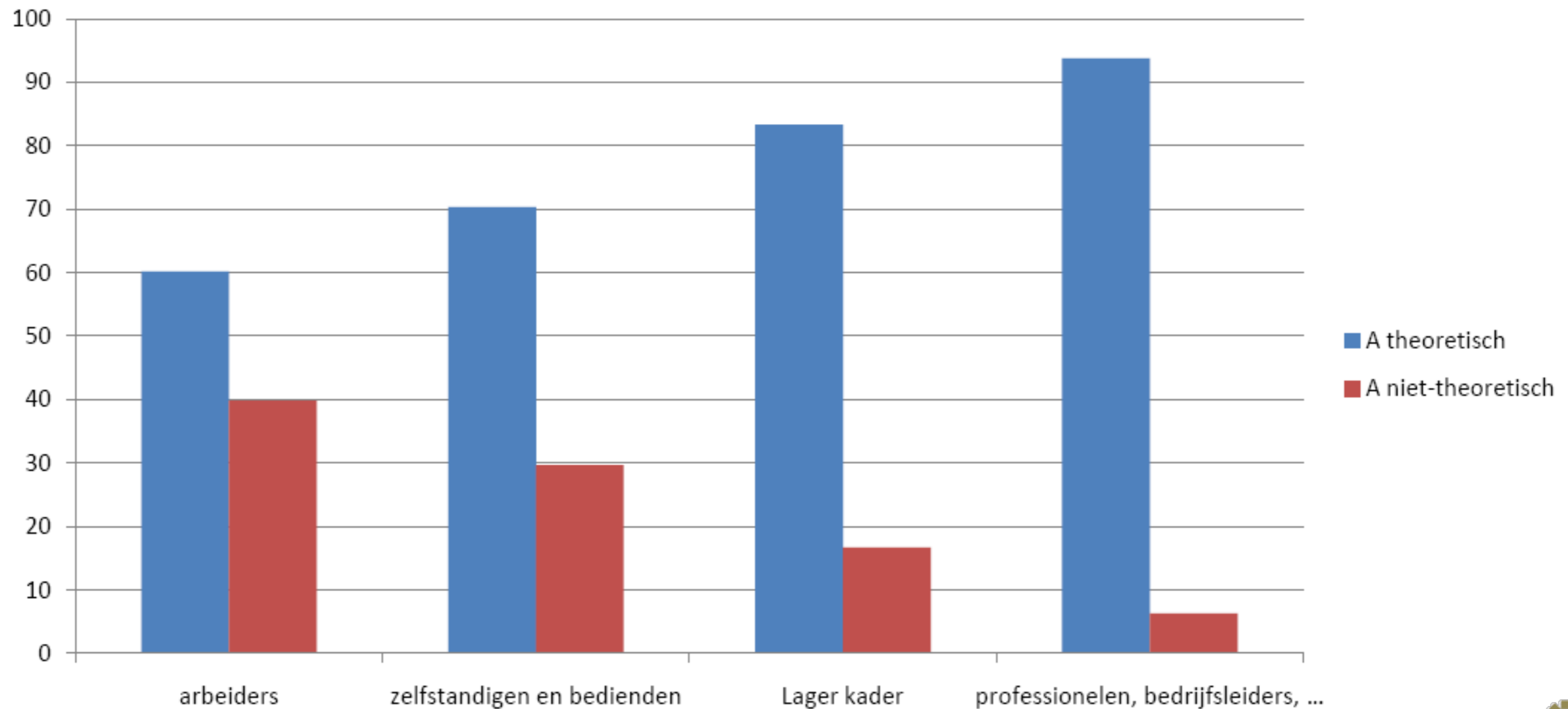
leerkrachten:

- * reproductie (cf. Bourdieu)
- * verwachtingseffect (self-fulfilling prophecy)
(Jacobson & Rosenthal, 1968: Pygmalion in the Classroom)
- * sociaal-therapeutische taken

maar: zwakkere prestaties verklaren niet alles → STUDIEKEUZE
(of secundair effect SES - Boudon)

overgang van primair naar secundair onderwijs (2008-2009)

B-stroom – prestaties (bepaald door sociale achtergrond)

A-stroom – prestaties + sociale achtergrond

3.9% in B-stroom

78.2% in optievakken Latijn of moderne → “hoog mikken”

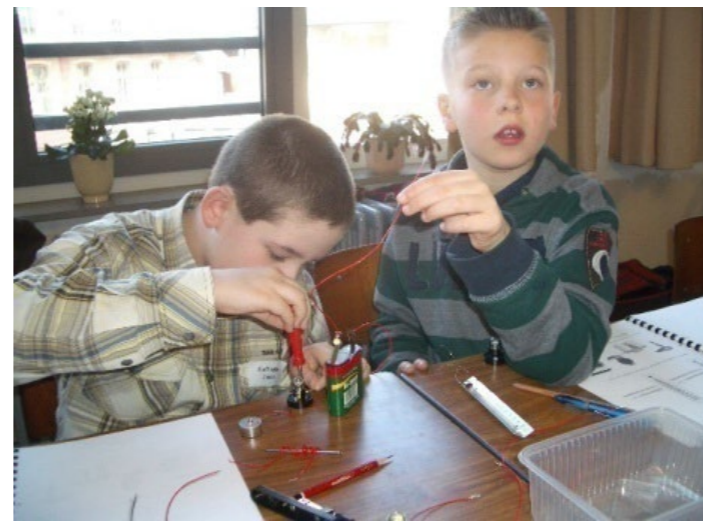
Table Association between parental social class and track choice, row percentages and Cramer's V ($N = 887$)

	<i>B-stream</i>	<i>Latin</i>	<i>Modern sciences</i>	<i>Technical or arts option</i>
Working class	8.9%	11.6%	57.1%	22.3%
Lower middle class	5%	26.1%	46.5%	22.4%
Middle class	0.7%	40.1%	43.4%	15.7%
Upper middle class	0.7%	64.2%	28.4%	6.8%

*Cramer's V = 0.230, $p < 0.001$

verklaringen sociale ongelijkheid in studiekeuze

- cultureel kapitaal → kennis onderwijssysteem
- sociaal kapitaal
- rationele keuze met risicovermijding – “niet voor mensen zoals wij”

Tertiair effect SES: advies leerkrachten

Table How many of the teachers questioned indicated that the following qualities are important or even decisive when advising pupils?

	Frequencies	Relative frequencies
<i>Scholastic achievement (N=396)</i>	379	95,7%
<i>Talents (N=397)</i>	386	97,2%
<i>Gender (N=395)</i>	2	0,5%
<i>Social background (N=394)</i>	60	15,2%
<i>Behaviour (N=395)</i>	274	69,4%
<i>Interests (N=396)</i>	388	98,0%

Bivariate associatie : sociale klasse – advies gekregen van leerkrachten

Onderwijssysteem → “ability grouping” - “tracking”

- leerlingen opgedeeld volgens veronderstelde capaciteiten om te leren
- leerlingen geplaatst in homogene groepen

motivering:

- homogene groepen onderwijzen is makkelijker en efficiënter
- onderwijs op maat van verschillende arbeidsmarkttrajecten

1. voordeliger les volgen in homogene of heterogene groepen?
2. alle leerlingen in zelfde mate voordeel bij homogene groepen?

aanvankelijk: geen eenduidigheid

nu consensus: differentiëren niet voordeliger

althans niet voor middelmatige en zwakke leerlingen

goede leerlingen: baat bij homogene groepen

maar uiteindelijk weinig verschil

Internationaal vergelijkend onderzoek:

in landen met

- rigide onderwijsvormen
- vroege selectie

→ meer sociale ongelijkheid

→ grotere kloof tussen laagst en hoogst presterende leerlingen

Situatie Vlaams secundair onderwijs: hiërarchisch systeem

→ verschillende onderwijsvormen en studierichtingen
gerangschikt volgens graad van abstractie en theorie

gevolg: TSO en BSO onderaan de ladder

kennissamenleving: → handenarbeid weinig gewaardeerd
→ cognitieve vaardigheden!

→ - binnen het onderwijssysteem is T/BSO = falen
- T/BSO is vaak negatieve keuze (hoog mikken/SES)

gevolg: prestatiekloof tussen onderwijsvormen

verklaring:

differentiatie-polarisatie-these

grondleggers: David Hargreaves (1967), Colin Lacey (1970), Stephen Ball (1981)

differentiatie   het scheiden en rangordenen van leerlingen op basis
van academische criteria

polarisatie   het ontstaan van twee tegengestelde groepen van
leerlingen waarbij de ene groep gekenmerkt kan worden als
pro-school en de andere als anti-school

‘hogere’ onderwijsvormen = status
= positieve ervaring

‘lagere’ onderwijsvormen = falen
= statusverlies

→ afzetten tegen het systeem

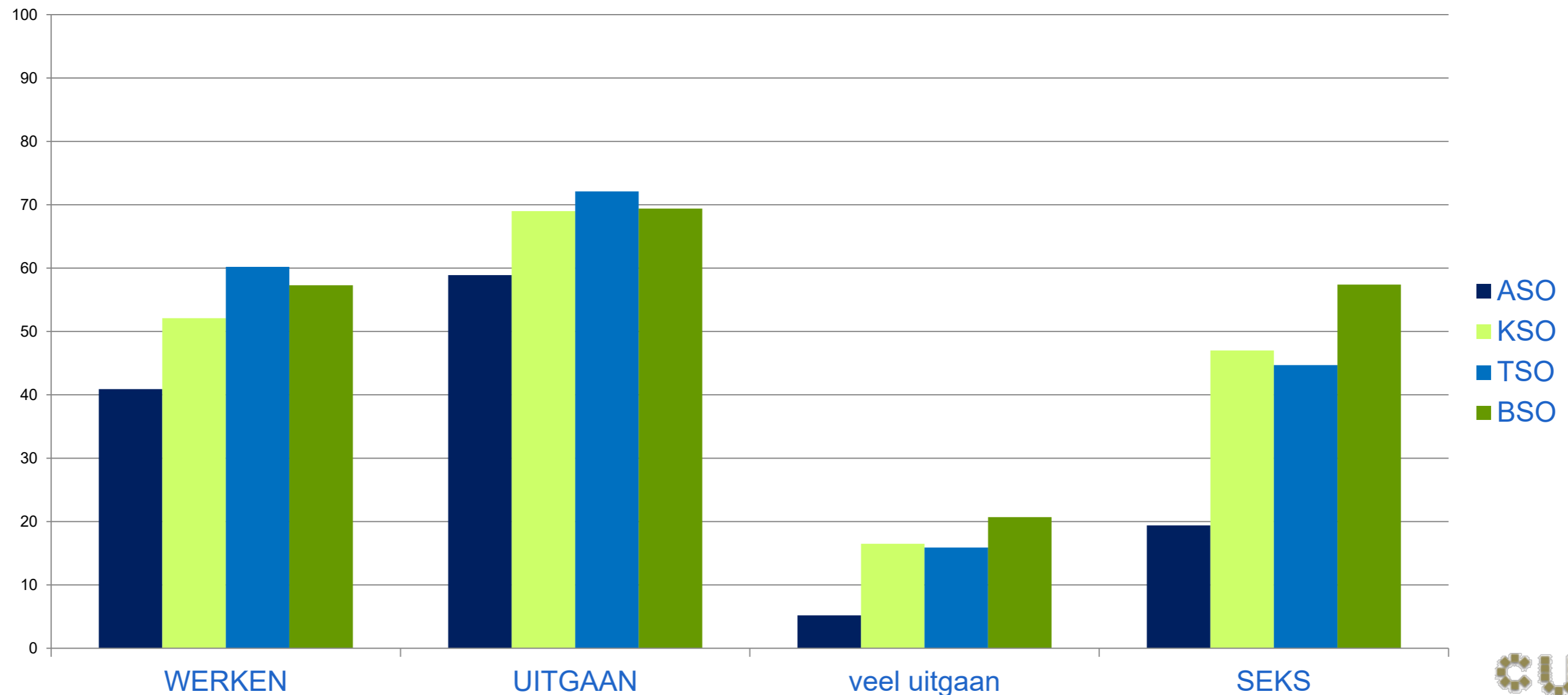
verwerpen waarden waarop systeem gebaseerd is
(namelijk: hard werken en bekwaamheid)
zoeken naar alternatieve bronnen van status

resultaat = anti-schoolcultuur

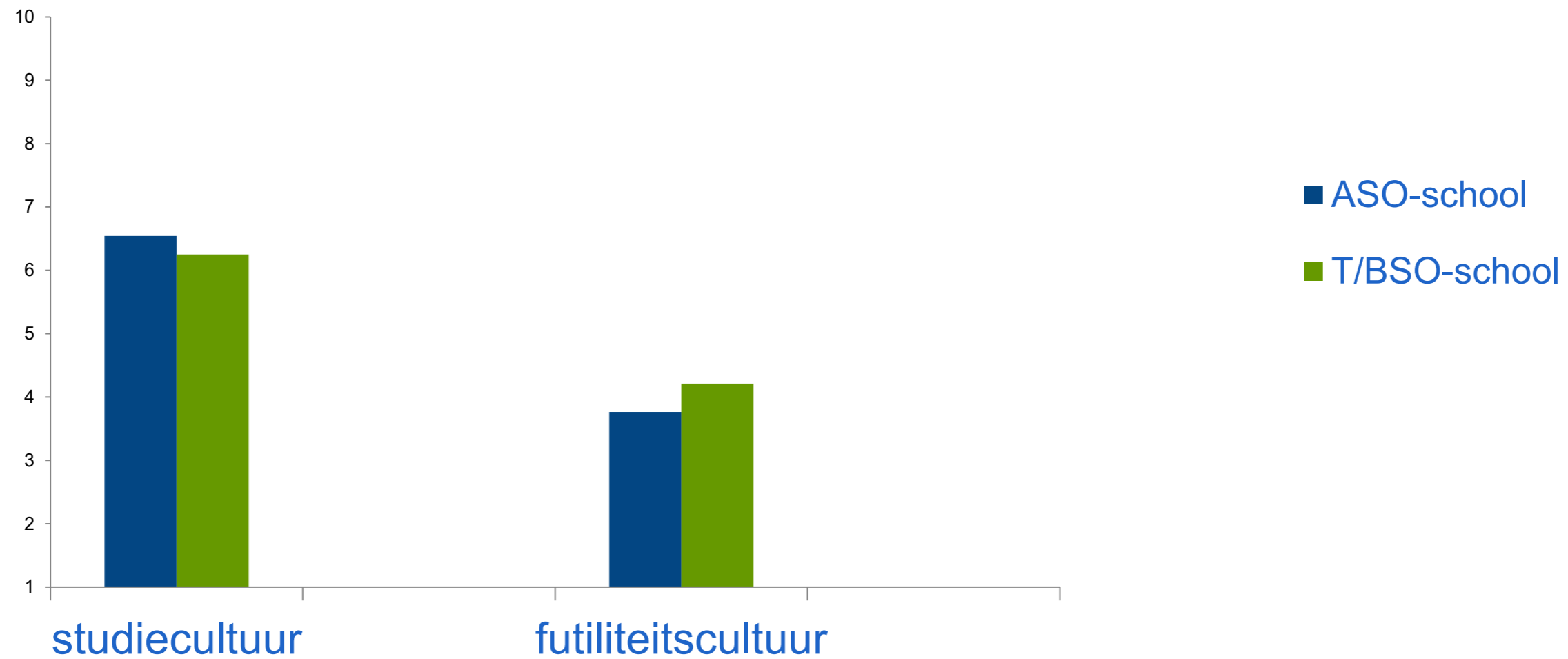
! waternival versterkt dit effect

Alternatieve bronnen van status: 'wat volwassenen doen' (Willis, 1977)

Alternatieve bronnen van status naar onderwijsvorm % (VLO 2004-2005)

Leerlingencultuur naar schooltype (VLO 2004-2005)

DIFFERENTIATIE-POLARISATIE BIJ LEERKRACHTEN

vakken zijn hetzelfde, manier van doceren niet

'lagere' onderwijsvormen

→ minder 'academisch'

≈ minder theoretisch

≈ meer 'entertainment'

→ verwachtingen

≈ minder probleemoplossend

≈ minder kritisch denken

≈ klassikale oefeningen

≈ geheugenwerk

→ kwaliteit

≈ minder verklaringen en demonstraties

≈ minder geïntegreerd

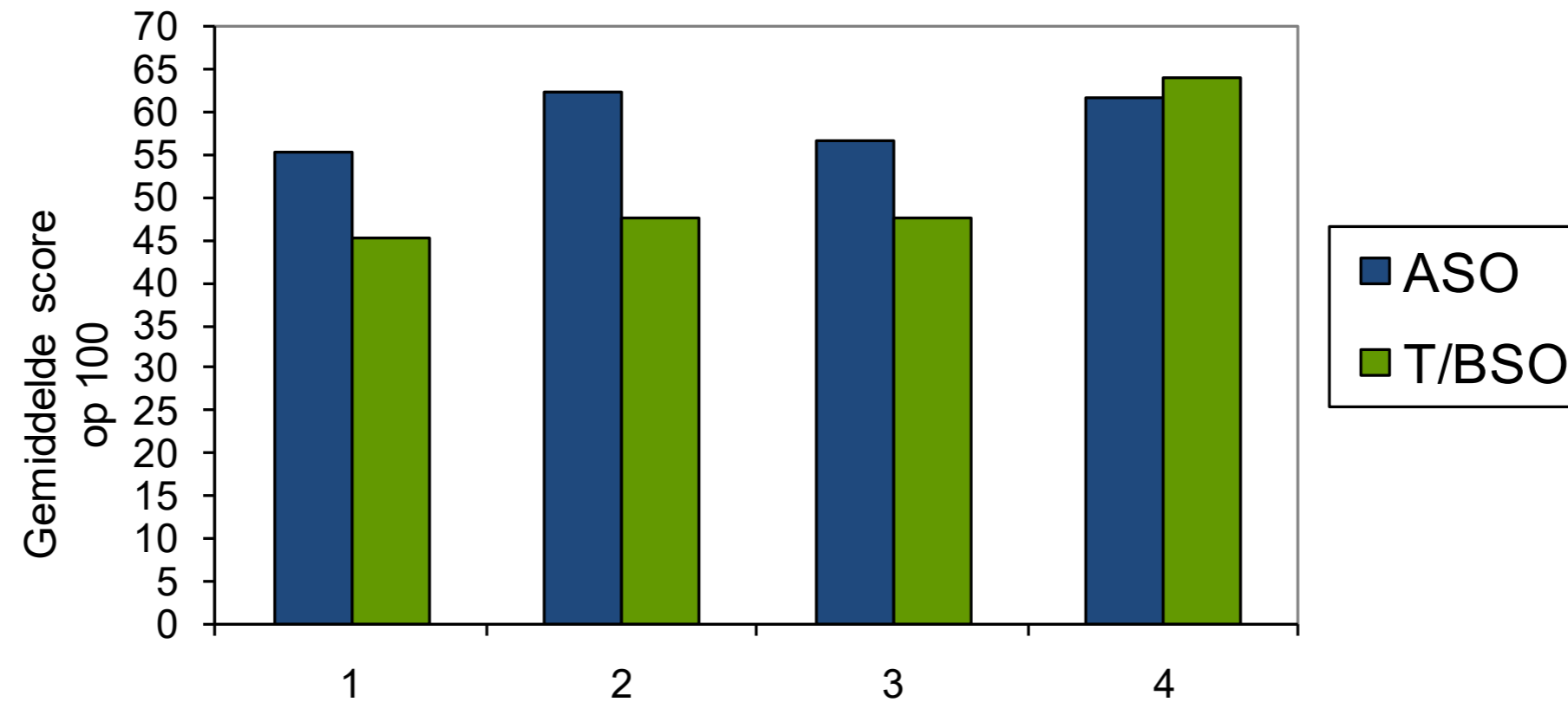
≈ minder coherent

≈ minder enthousiast

→ nadruk op gedrag en discipline

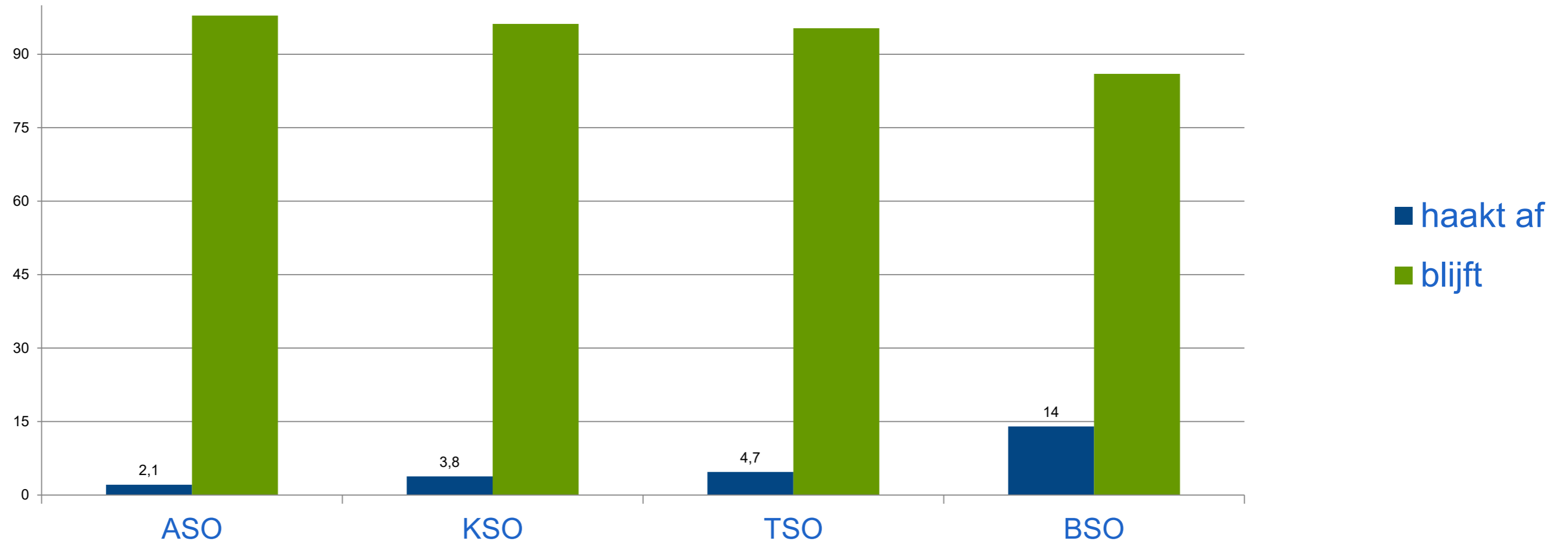
Leerkrachtencultuur naar schooltype

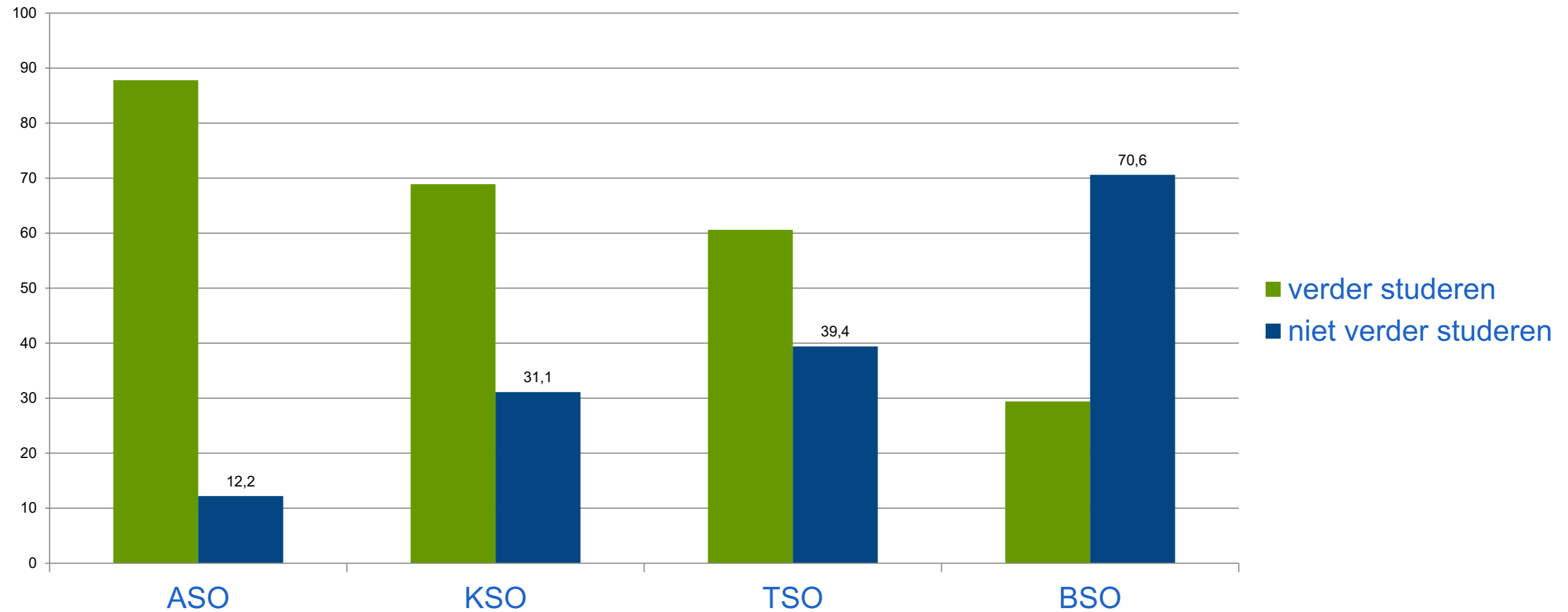
1 = academische doelen
2 = onderwijsbaarheid
3 = vertrouwen
4 = discipline

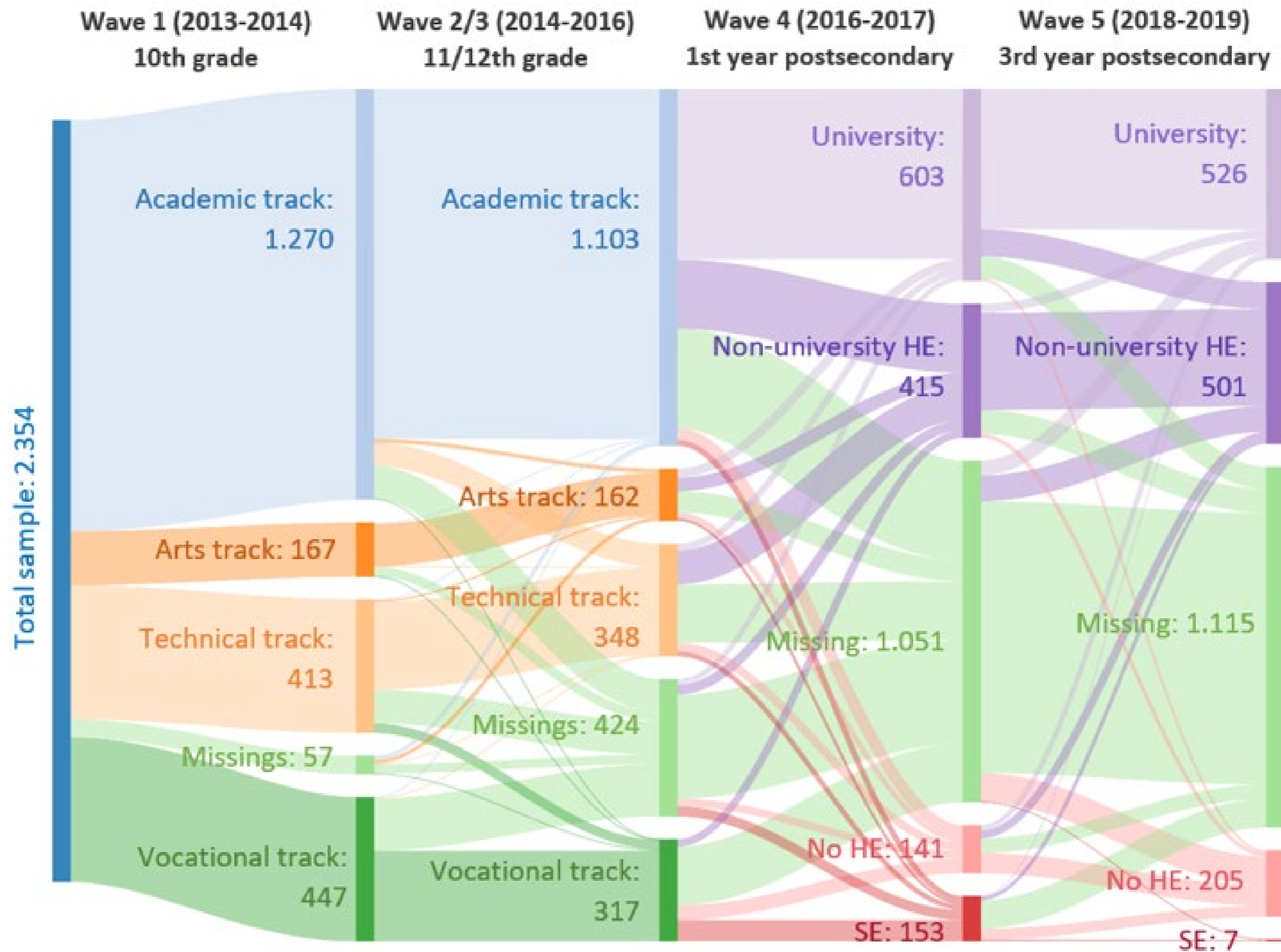
→ wisselwerking leerling-leerkracht-cultuur

Afhaken naar onderwijsvorm (%) (VLO 2004-2005)

Verder studeren naar onderwijsvorm (%) (VLO 2004-2005)

Belangrijk secundair onderwijs:

maken dat kiezen

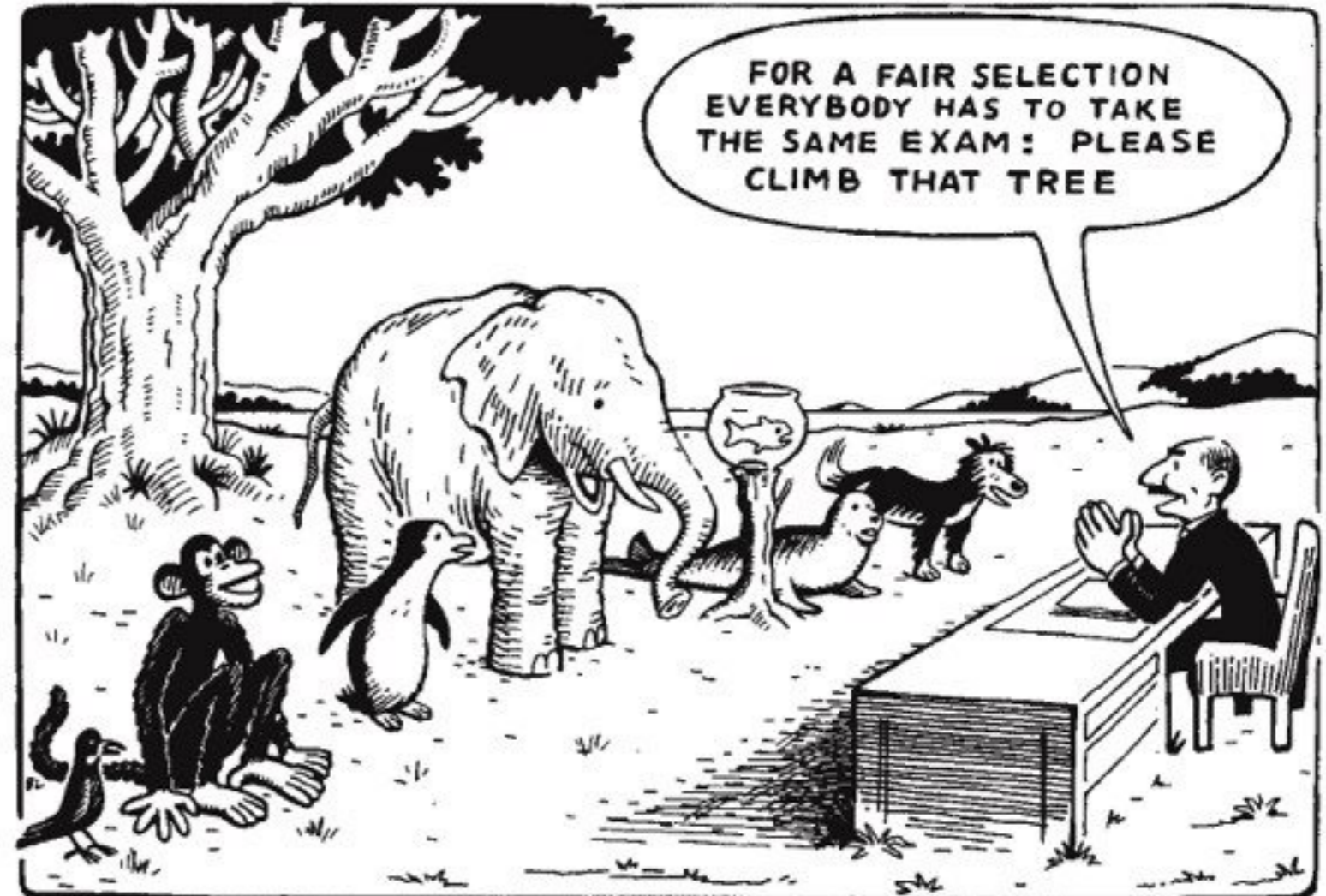
- positieve keuze wordt (technische richtingen)
- geleid door interesses en talenten
- niet gestuurd door sociale herkomst

→ differentiatie behouden maar hiërarchie wegwerken

oplossing: comprehensief systeem – uitgestelde studiekeuze

Vanaf kleuterklas:

- bewust van ongelijke kansen
- kinderen niet louter cognitief bekijken
- aandacht voor interesses en vaardigheden
- oriënteren = proces

Mieke Van Houtte

Gewoon Hoogleraar Sociologie

VAKGROEP SOCIOLOGIE

E Mieke.VanHoutte@ugent.be

T +32 9 264 68 02

www.ugent.be

Literatuur - selectie

Boone, S. & Van Houtte, M. (2013) Why are teacher recommendations at the transition from primary to secondary education socially biased? A mixed methods research. *British Journal of Sociology of Education*, 34, 1, 20-38

Van Praag, L. Boone, S., Stevens, P.A.J. & Van Houtte, M. (2015) De paradox van het waternetstelsel. *Sociologos. Tijdschrift voor Sociologie*, 36, 2, 82-101

Van Houtte, M. & Stevens, P.A.J. (2016) Track position, fertility culture and involvement with paid work: investigating the correlates of lower-track students' involvement with part-time employment in Flanders. *Sociological Inquiry*, 86, 3, 372-399

Van den Broeck, L., Demanet, J. & Van Houtte, M. (2018) Unmet goals of tracking: Within-track heterogeneity of students' expectations about the future. *Sociological Perspectives*, 61, 5, 728-747